

Knjiga koju ćete obožavati

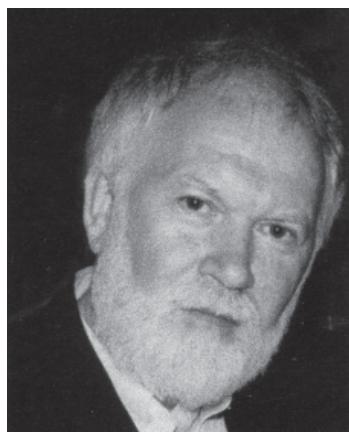
Piše VLADIMIR ŠAGADIN

Izdavačka kuća "Omnibus" iz Beograda ove 2011. godine objavila je veliku, debelu knjižurinu tvrdog A4 formata i sa preko tri stotine stranica. Knjiga se zove "Stripovi koje smo voleli", a trebalo bi je imati svatko tko se, u bilo kojem obliku, zanima za strip. Autori ovog fantastičnog leksikona su Živojin Tamburić, Zdravko Zupan i Zoran Stefanović, a autorski trojac na jednom mjestu je uspio obuhvatiti sve relevantne stripove i strip umjetnike sa prostora bivše Jugoslavije u prošlom stoljeću.

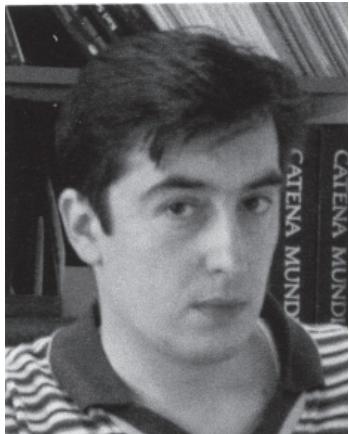
Da je to iznimno obiman posao pokazuje činjenica da su u knjigu uvrstili oko 400 stripova i oko 200 autora stripa kod nas. Također, sadržaju su pribrojeni istaknuti autori, magazini i periodične publikacije, zatim tu je i istaknuta stripovska publicistika. Moram priznati da ne znam što bih prije nahvalio kod ove divne knjige: njezinu leksikografsku vrijednost ili njezin topni, nanovo otkrivajući, duh uživanja u stripovima. Naprsto, nakon što prelistam "Stripove koje smo voleli", imam jaku želju čitati stripove. Već dugo nisam toliko uživao u nekom leksikonu!

A "Stripovi koje smo voleli" je najbolji leksikon zbog one zadnje riječi u naslovu i vidljivo je da autori, ne samo da poznaju strip, već su pokazali da se njim ne bave suho, kao po obavezi. Ne, u pitanju je ljubav. Ako samo pogledamo autore knjige i ono što su rekli/napisali o sebi, uvjerit ćete se u prethodnu rečenicu.

Živojin Tamburić, začetnik projekta, ne bavi se profesionalno stripom, već je jedan ugodan i nenametljiv gospodin sa prebivalištem u Londonu. Po struci građevinski inženjer, Žika se na ovaj potuhvat odlučio iz ljubavi i zbog "tvrdoglavosti naspram dobromernika koji su se brinuli zbog njegove ljubavi prema stripu". Zdravko Zupan je crtač, izdavač, urednik i povjesničar stripova koji se Tamburiću pridružio u stvaranju ove dugo čekane knjige. U njegovoj biografiji naći ćete podatak da su mu stripovi "svud po stanu, osim na plafonu". Inače, rad Zdravka Zupana mogli ste primijetiti u "Istoriji jugoslavenskog stripa", a posebno u izvrsnoj "Vek stripa u Srbiji" koja je dosad najcjelovitiji uvid u strip autore i izdavaštvo u Srbiji. Treći mušketir je Zoran Stefanović, pisac i scenarist, izdavač i kulturni aktivist. Naravno, i on je zaluđen stripom, a smatra da je "strip čarolija i očekuje da se to ozvaniči u poveli Ujedinjenih naroda".

Zdravko Zupan

Zoran Stefanović

"Stripovi koje smo voleli" je, zbog nabrojanog, dobranjerna i prijateljska knjiga. A njena praktična leksikografska vrijednost melem je na ranu bilo koga tko piše o stripu. Naime, nebrojeno puta čovjek se nađe u potrazi za nekakvim datumom ili podatkom o objavi ovog ili onog stripa. Ono što dalje slijedi jest nevjericu i nerviranje zbog nedostataka podataka: domaći strip nikada nije pazio na sebe, kao da je pomalo sumnjaо u svoju vrijednost. A "Stripovi koje smo voleli" ispravljaju višedecenijsku rupu - sada konačno, na jednom mjestu, može se lako doći do potrebnog podatka, jer je svaki autor i strip predstavljen tablom iz stripa. Pored table nalaze se podaci o autoru, kao i informacije o izlasku stripa (i onom serijaliziranim i onom skupljenom u jednu knjigu, primjerice). Veliki trud je uložen u popratne komentare koji djeluju kao koncentrat recenzija koje su napisane o pojedinom stripu, a čitatelj iz njih može dobiti osnovne informacije o stripovima i autorima koje nikad nije pročitao. I koje u većini slučajeva poželi pročitati, što je nešto što treba doista naglasiti.

Pored autora koje poznajem i volim, u knjizi sam pronašao pregršt autora, uglavnom starijih, koje sam doista poželio čitati: na primjer, fantastične su table Ive Kušanića, Đorđa Lobačeva, dok su table Konstantina Kuznjecova i famoznog beogradskog kruga za mene pravo otkriće. Svjestan sam da na ove opaske stariji ljubitelji stripova vrte očima u stilu "dobro jutrol!", ali nikad nisam ljepše i poletnije ponjavao rupe u znanju o domaćem stripu, kao uz knjigu "Stripovi koje smo voleli".

Knjiga "Stripovi koje smo voleli" dobila je i veliku, važnu nagradu na ovogodišnjem Sajmu knjiga u Beogradu, gdje je ovjenčana kao "najbolji izdavački poduhvat godine". Velika je to stvar i za autore i za knjigu, a možda još i veća za strip-scenu u Srbiji. Naravno da su se našle dežurne baba roge koje su davanje nagrade "nekakvom stripu" očijenile neozbiljnim, no pažljivijem i redovitijem pratitelju ne može promacičinjenica da su se bunili "veliki" izdavači koji su se našli ugroženim u svojim računicama oko profita. Nažalost, takve reakcije nas redovito spuštaju na zemlju kada je u pitanju strip, jer je još uvijek očigledno da se na strip gleda kao na manje vrijedan medij, dok ga se oficijelna kultura još uvijek odriče. Za cijelu regiju bi jačanje strip scene u Srbiji bilo važno i korisno, pa tako "Stripovi koje smo voleli" zaslužuju pohvalu i za taj pionirski posao vraćanja stripa u centar zanimanja i pažnje nestripovske publike. Nadam se da će i oni koji daju novce izdavačima i književnicima, uskoro kakvu poticajnu paru davati i strip-izdavačima i autorima u Srbiji.

Valter Neugebauer / Walter Neugebauer (1921-1992)
Gladni kralj: Mali Muk; Patuljak Nosko
 (Hungry King: Little Muk; Dwarf Nosko)
 scenario (script): Norbert Neugebauer / Neugebauer (1917-1992), takođe i po motivima Vilhelma Haufa / Wilhelm Hauff
 (1802-1827)
 humor (humour)
 "Patuljak Nosko" 24 table + 1 pokratila; "Gladni kralj" 26;
 (P) magazin - Zabavnik (1943-1944); Hrvatski tiskarski zavod
 Zagreb, 1943-1945.

Iako još duboko uvijerjen da će crtan film biti kruna njegova stvaralaštva, Walter Neugebauer skupa s bratom Norbertom kao svojim scenaristom pokušava zainteresirati poslijerne redukcije barem za "djeci strip", ako se već prema realističkom stripu zauzeo stajalište da je – uglavnom ideološki stetan” za tadašnju mladž. Valjalo je preživjeti, i braća Neugebauer nude svog strip „Patuljak Nosko“ iz ratnog Zabavnika, jer su slučajno sačuvani kliješti. Unatoč zaziranju nekih rukovodčih omišljačkih dužnosnika, koji su, prali ruke” od ponavljanja starije malogradanskih praka“ kada što je strip uopće, „Patuljak Nosko“ kao zasebno izdanje u 100.000 primjeraka – bude razgraben u nekoliko danas [Aleksandar Vojnović, Stripovi.com, 2009]

Andrija Maurović (1901-1981)
Ostali vestern stripovi (Other Western Comics)
 scenario (script): Drago Augustin (1920-1993)
 Zajnu Grepu, Nikla Fulgoši / stripovi: Tristan Mor
 (1919-1996), Vladimir Mirković (1929-1985)
 aventura (adventure)
 „Jahač rumene kadulje“ 12 tabli, „Jahač usamljene zvijezde“ 22, „Otmica“ 4, „Pravde u Wagon Gápu“ 4,
 „Crveni orao“ 25 tabli
 (P) magazin - Horizont, ČRNO Hrvatske, Zagreb
 1951-1953.

Potpun snimatelja koji nikadi ne dopušta da mu oko kameru miruje, Maurović mijenja tačke pogleda, „snima“ određio ili odložio, ispred iiza figure, pokreće svoj „objektiv“ u optičkoj osnovi, zauštavlja „snimak“ u vertikalnoj „vozni“ ili s gornjeg rukarsa nagivajući optičku olomicu. U ritamski ubrzano slikovom slijedu na unimog selvenčijama provodi smješnu montazu, odabire i povezuje slikovne isječke tako da vizuelna priča pojavičava i čini slikovno očividnim onaj suspens koji sadrži tekstovnu priču. [Vera Horvat-Pintarik, Kulturno, 1981]

Teorijska zainteresovanost za rekonstrukcijom odlučujućih stvaralačkih procesa u nastajanju i razvoju stripa popularne kulture, „otkriva“ je, početkom sedamdesetih godina, upravo u Mauroviću i njegovom artističkom opusu, jednu od čvrstih tačaka. [Ljubomir Kljajić, Politika, 1981]

Četiri stripa iz knjige "Stripovi za mlade" (Zagreb, 1952, ilustracija dana). Tu su još i „Jahač usamljene zvijezde“, strip je crtački dovršio Josip Pilat (Horizont, 1953, test nastavak, nedovršeno), „Otmica“ po scenariju Vladimira Mirkovića (Horizont, 1953), „Pravde u Wagon Gápu“ (Horizont, 1953) i „Crveni orao“ (Hrvatske mladosti, 1953-1954) po scenariju Nikše Fulgožija potpisano kroz Tristana Mor. [Živjeli Tamburić]

142

„Stripovi koje smo voleli“ su divna knjiga, jer se mogu okludit da će doživjeti još dopunjene izdanja. Teško je očekivati da negdje nije napravljena faktografska pogreška, a netko će se vjerojatno sjetiti autora koji nije uvršten, a trebao bi biti na popisu. No, velika je stvar da konačno postoji bibliografija koju je moguće nadograđivati, a bilo bi od neopisive važnosti da ova knjiga u nekom obliku zaživi i na internetu. Siguran sam da će se vrijednost ove knjige pokazati u punoj snazi tek u vremenu koje dolazi.

Voditelju projekta Žiki Tamburiću, kao i suautorima Zdravku Zupanu i Zoranu Stefanoviću, treba još jednom čestitati na velikom poslu, a treba poželjeti i da situacija na tržištu i u životu bude dovoljno povoljna da nastave djelovati u pravcu u kojem su krenuli s ovom knjigom. Strip s prosto-rom bivše države naprosto vapi za valorizacijom i bibliografskim angažmanom, ne bi li se ipak nekako zakrpale rupe u prošlom stoljeću kad je strip doživljavao krize i neizlaženja. Vrijeme je da se, upravo ovakvim izdanjima, barem malo manje vidljivijim učini diskontinuitet koji je tako razorno znao djelovati na strip.

Možda vam se ova knjiga učini na prvi pogled skupom, no ne sumnjajte ni časa - isplatit će se svaka kuna, dinar, konvertibilna marka... to jest, euro koji date za ovu knjigu koja će važno mjesto naći na svakoj stripovskoj polici koja drži do sebe. ■

ŽIKA TAMBURIĆ

■ Kako je nastala knjiga "Stripovi koje smo voleli". Reci najzanimljivije detalje od ideje do njene konačne realizacije?

- Knjiga je nastala kao moja potreba da nakon 50 godina uživanja u čitanju i skupljanju stripova, kao i u intenzivnom praćenju literature o našoj i stranim strip scenama, učinim nešto za stripove i autore sa ovih prostora koje sam volio. Tim sam želio neke autore spasiti od zaborava, neke druge ponovno istaći, ali i generalno pomoći boljem vrednovanju stripa u umjetnosti i kulturi.

Moja želja je bila da knjiga bude jedan brzi vodič kroz svijet našeg stripa, vrlo slikovit, primjerjen ovom brzom dobu u kojem živimo. Enciklopedijama je sada mjesto na Internetu jer se mogu ažurirati svakodnevno, ali knjige koje mogu biti korisne su upravo one sa efikasno danom informacijom i trenutno su dosta popularne – na primjer „400 najboljih knjiga u 20. stoljeću po desetljećima“, „1001 najbolji svjetski film“, „25 mjesta koje morate posjetiti“ i sl.

Koncepciju knjige formirao sam na samom početku i ona se nije promjenila do kraja – uvod i predgovor, stripovi prikazani sa po jednom tablom i dva zaglavja (jedno sa podacima i jedno sa citiranim kritikama – da se vidi da je strip bio prepoznat od kritike i da autori nisu baš samo po svom nahodenju odlučivali o izboru), strane 3x16 (16 najznačajnijih autora, 16 najznačajnijih strip izdanja i 16 najznačajnijih kritika o stripu), literatura i indeks.

Rad na knjizi je trajao tri i pol godine i radio sam svaki vikend i godišnji odmor i do duboko u noć tijekom radnih dana, pošto sam zaposlen kao građevinski inženjer preko dana. Prva stvar koja mi uvijek pada na pamet, sada kada pomislim na ovu knjigu, je olakšanje da je ipak završena.

■ Po kojim kriterijima i kako si izabrao suradnike za rad na knjizi?

- Koncept, napravljen u Word-u, odmah sam na početku predstavio Zdravku Zupanu, kao izuzetnom poznavatelju domaćeg stripa, strip povjesničaru „na kojem bi nam i puno veće kulture pozavidjele“, i on mi je bio suradnik od prvog dana na ovoj knjizi, na čemu sam mu beskrajno zahvalan.

Tokom rada dobivali smo pomoći (nedostajući podaci, skenovi, kritike) od svakoga, naglašavam, od svakoga iz bivše YU kome smo se obratili za pomoći. Apsolutno svi su prihvatali ideju i doprinosili najbolje što su mogli i nadam se da smo uspijeli da spomenemo sve koji su nam pomagali u zahvalnici na drugoj strani knjige.

Zoran Stefanović nam se pridružio u zadnjoj godini rada na knjizi. Međutim, njegovi inteligentni komentari i izuzetno vrijedan rad na knjizi kako bi je učinio još boljom doveli su dotele da mu ponudimo koautorstvo što je on na naše veliko zadovoljstvo i prihvatilo.

Moj izdavač Dejan Vlaškalić („Omnibus“) i njegova tehnička urednica Sanja Popov zaista su se svim srcem potrudili da ova knjiga bude kvalitetna. Nadam se da će naša suradnja još dugo trajati, a s obzirom da se u Londonu družim sa Dejanovim bratom, izgleda da ne mogu „pobjeći“ od familije Vlaškalić.

Aleksandar Hecl (1926-1991)

Faet (Phaiton)

scenario (script): Aleksandar Hecl

naučna fantastika (sci-fi)

4 epizode, ukupno 51 tabla

(P) magazin – Yu strip magazin

„Dečje novine“, 1984.

Gornji Milanovac, 1977-1987.

Očita je duboka inspiracija renesansom u likovnom i jezičnom izrazu u ovom, do sada najambicioznijem, autorskom pothvatu jednog od dojnjena jugoslovenskog stripa. (...). Faet predstavlja kolaz slike i misli povezanih tek lutnjem glavnog junaka kroz kitnjaste pejzaže naseljene ljudima, koji i sami nemaju jasnu predodžbu o tome što je to. Strip je ujedno i antropologija, i povijest, i eksistencija, gdje priča gubi na koherencnosti radi dobra na zadovoljstvu i nekoj umjetnoj stvarnosti, jer niti jedan svijet nije do kraja razumiju, pa citlaci prihvata odsutnost objavljenog kako do autoreve poruke. (Neven Antičević, Izra, 1986)

Antropologija „Faet“ osobito spoji arhajnosti i modernosti. Tehnološkom ambijentu sveta Sunga autor suprotstavlja pastoralnost kroba. Potrebno je

zadržavati se na prizorima Heclove vizuelne meditacije koja se povremeno približava ornamentu. Tek kao sudsionicu meditacije, susret čemo se s važnošću gestova u tom stripu, povremenim vizuelnim sekvencama, lirske stilizovanim kretanjima, zaustavljenim pogledima i stanjima mirovanja likova koja samo naglašavaju njihove pokusaje da promišle antropijsku situaciju u kojoj se našao svjet, i pronadu alternativu antropiji. (Zoran Đukanović, Sinus, 1987)

Kao i mi, Hecl svet tek treba da upozna onakvog kakav je bio, u svoj svoj složenost, i velikoj razbokorenjoj duhovnoj slici. (Zoran Stefanović, Stripisti.com, 2006)

■ Ako postoji više koautora jedne knjige nužan je i uređivački kompromis. U slučaju vaše knjige, na što se on odnosio?

- Začudo, nismo imali puno problema – koncept je bio jasan od početka, a nismo se puno mučili ni oko izbora autora i stripova. Mi smatramo da kada bi neko napravio uži izbor stripova, recimo 320 umjesto naših 400, da bi morao uvrstiti sve stripove koje smo mi izabrali. Dakle, možda smo bili subjektivni u izboru maksimalno do 20 %. Jednostavno, mi vjerujemo da su se, zahvaljujući vremenskoj distanci, neke vrijednosti potvrdile.

Osobne simpatije pojatile su se među nama autorima u odnosu na stripove iz našeg djetinjstva koje su nas formirale kao osobe. Tu smo bili malo pristrasni i tu smo malo „lomili kopla“, ali s obzirom da sva trojica pripadamo različitim generacijama, Zdravko je stariji od mene oko 7 godina, a Zoran mlađi oko 12 godina, mislim da smo dobro pokrili uspomene različitih generacija.

■ Knjiga „Stripovi koje smo voleli“ je ove godine ne Sajmu knjiga u Beogradu dobila nagradu „Izdavački poduhvat godine“. Kako su na to reagirali izdavači i službena javnost? Što ova nagrada znači za strip i sve koji se njime bave?

- Ja živim i radim u Londonu već 17 godina i bio sam u situaciji pratiti svjetsku strip scenu iz veće blizine nego da sam živio u Beogradu. Bilo je primjera u svijetu da je strip dobio literarnu nagradu i to je uvijek izazivalo polemike, ali ja mislim da se sve završavalo u korist strip umjetnosti. Koliko mi je poznato, ova nagrada sa Sajma knjiga je izazvala različite reakcije u Srbiji, ali ja se nadam da je konačni rezultat tog publiciteta poboljšan značaj stripa u umjetnosti i kulturi.

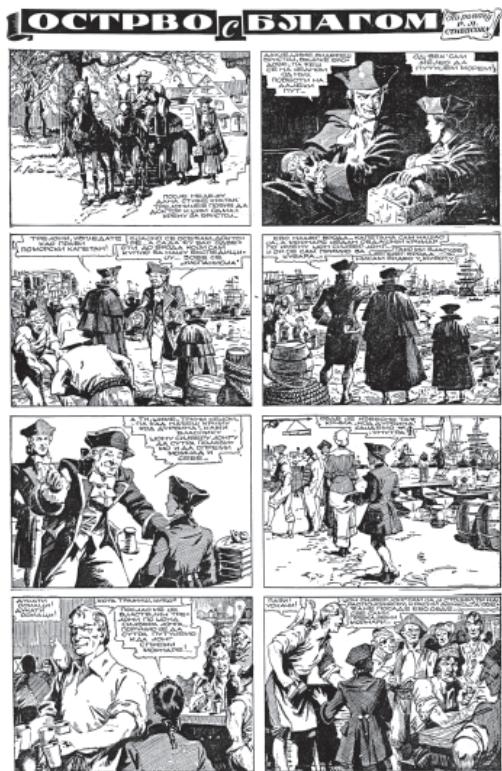
■ Knjiga je dosta skupa i s obzirom na današnju besparicu teško je mogu kupiti svi koji bi je htjeli imati. Postoji li način da ona ipak bude pristupačnija?

- Kada ovako kompleksnu i tehnički zahtjevnu knjigu tiskate u 500 primjeraka onda zarada ne postoji, a knjiga je ipak skupa. Pokušali smo knjigu učiniti pristupačnijom time što smo se dva puta, 2009. i 2011. godine, natjecali za novčanu pomoć na javnim natječajima kod Ministarstva kulture Srbije, ali pomoći nismo dobili. Siguran sam da je natječajna komisija svoj posao obavila kako treba i da su neke sjajne knjige dobro pomoći, ali ovo ipak ukazuje da se strip i dalje smatra nekom malo manje vrijednom umjetnošću.

■ Kod nas u Hrvatskoj, Ministarstvo kulture daje značajne potpore izdavačima za vrijedna strip izdanja te i određenu nakladu otkupljuje za potrebe gradskih knjižnica. Kakav je slučaj u Srbiji?

- Nije mi poznato da je neko strip izdanje u skorije vrijeme bilo sufinancirano od strane Ministarstva kulture Srbije, a nedavno je u Politici bilo objavljeno otvoreno pismo izdavača Ministarstvu s pitanjem zašto se stripov-

Sergej Solovjev (1901-1975)
Ostrvo s blagom (Treasure Island)
scenario (script): Sergej Solovjev, po romanu Roberta Luisa Stevenson / Robert Louis Balfour Stevenson (1850-1894)
aventura (adventure) oko 16 tabli
(P) magazin – Politikin Zabavnik (1941), „Politika“, Beograd, 1939-1941, 1952-1953
Solovjev se, međutim, ne zadovoljava putem transponovanjem tekstualnog predloška u formu crteža, naraciju mu sludi samo kao osnova nit koja povezuje lice impresije iz zadate teme, dok snaga njegovog izraza izvire iz syake table ponosa, bez obzira da li je u pitanju dinamični zaplet ili psihološka drama prostoklja iz međusobnih odnosa glavnih likova. (Dragišić i Zupan, Istorija jugoslovenskog stripa I, 1986)
Rat je omeo izljehanje ovog stripa u Politikinom Zabavniku. Strip je u celiosti objavljen u beogradskom Omiljatu 1951., u dravim otsicima, tako da se u tragovima mogu nastuniti njegove sutičinske likovno-grafičke vrednosti. (Zika Bogdanović, Čardak ni na nebū ni na zemlji, 2006)

220

vi već godinama ne otkupljuju za knjižnice. Mogu se samo nadati da će naša nagrada i ovo otvoreno pismo pomoći da se situacija popravi u budućnosti

■ Kakvi su ti daljnji izdavački planovi?

- Planovi su mi skromni, kao i mogućnosti, a zarade i obrta nema. Svi naši izdavači i autori trenutno rade iz entuzijazma za izdanja u Srbiji. Pokušati ću da platiti bar nešto autorima i ostalim učesnicima u izdavačkom procesu. Prema nekom generalnom planu, podržat ću neke vrlo talentirane autore sa ovih prostora, da podsjetim na neke majstore iz naše prošlosti i da predstavim neke suvremene svjetske autore s njihovim djelima koja nama nisu poznata i koja su nastala poslije 1990. godine. Neću se rukovoditi komercijalnim pokazateljima, već mojim poznavanjem onoga što je vrijedno u našoj i svjetskoj produkciji. Dakle, slično kao na primjer Fibra ili Komiko, ali ću se i s njima pokušati dogovarati.

Konačno, sve što radim je samo iz želje da ova izuzetna umjetnost, koja me je fascinirala od najranijeg djetinjstva, čarobna kombinacija narativnog i vizualnog, dobije mjesto koje zasluguje u umjetnosti i kulturi, a koje je oduvijek imala kod čitatelja. ■

Razgovarao Vjekoslav Đaniš